

DESCARTES'İN AHLÂK ANLAYIŞI

Yrd.Doç.Dr. H. Ömer ÖZDEN*

Descartes, felsefenin klasik problemlerinden biri olan ahlâk üzerine bağımsız bir eser yazmamış olmakla beraber, bu konuyu dostlarına göndermiş olduğu *Mektuplar*'da ızah etmiştir. Bunlardan ve diğer yazılarından anlaşılıyor ki, o ahlâka, önemli bir felsefe problemi olarak yer vermekte ve onu hem bilgi elde etmenin ilk basamağı, hem de sonucu olarak nitelemektedir.

Descartes, "*Felsefenin İlkeleri*"ni Latince'den Fransızca'ya çevirene gönderdiği mektupta, bayağı ve eksik bilgilerden başka bilgisi olmayan ve daha ileri derecede bilgi elde etme çabasına giren bir insanın "her şeyden önce kendine, hayatının işlerini düzenleyen bir ahlâk edinmesi"¹ gerektiğini belirtmektedir. Bu tutum, daha yüksek bilgiler elde etmenin ilk basamağını teşkil etmektedir. O halde Descartes'a göre yapılması gereken ilk iş, ahlâk sahibi olmak ve iyi yaşamaktır. Böylece Descartes, bilgi ile ahlâk arasında sıkı bir ilgi kurmaktadır.

Bunu yaptıktan sonra öğrenilmesi gereken bilgi konularından bahseden Descartes, herkes tarafından bilinen şu meşhur benzetmesini yapmaktadır:

"Böylece bütün felsefe bir ağaç gibidir: Kökleri metafizik, gövdesi fizik ve bu gövdeden çıkan dallar da öteki bütün ilimlerdir; onlar da belli başlı üç daldan toplanabilirler: Hekimlik, teknik ve ahlâk. Burada kastettiğim ahlâk, diğer ilimlerin tam bir bilgisini gerektiren ve bilgeliğin en son basamağını teşkil eden en yüksek ve en tam ahlâktır."²

Buna göre ahlâk, hem felsefe ağacının tohumu yani bilgiye giriş, hem de bu ağaçtan toplanacak meyva yani bilginin sonucudur.

*Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe Tarihi Anabilim Dalı Başkanı.

¹ Descartes, René, *Felsefenin İlkeleri*, terc. Mehmet Karasan, İstanbul, 1988, s. 16.

² *A.g.e.*, s. 17.

Bu ifadelerle bakıldığında Descartes'ın iki tür ahlaktan sözettiği görülüyor. Bunlardan biri başlangıçta edinilmesi gereken ahlâk, diğeri de bütün bilgi dalları incelendikten sonra elde edilecek nihai ahlâk.

Descartes ileri derecede bilgiler elde etmek, işlerinde kararsız kalmamak ve bu sûretle de elden geldiğince bahtiyar yaşamak için öncelikle şu kuralları tespit ediyor:

1- "Tanrı'nın çocukluğundan beri içinde yetişme lütuf ve inayet buyurduğu dine sağlamca bağlı kalarak memleketimin kanun ve adetlerine itaat etmek, başka her şeyde de kendimi, birlikte yaşayacağım kimselerin en akıllıları tarafından umumiyetle amel olunan en ölçülü ve aşırılıktan en uzak kanaatlere göre idare etmek".³

2- "Elimden geldiği kadar işlerimde karar ve sebat sahibi olmak ve en şüpheli kanaatleri bile, bir defa kabule karar verdikten sonra, pek emin ve şaşmaz kanaatlermiş gibi, daima sebatla takip etmek."⁴

3- "Daima talihten ziyade kendimi yermeye ve dünyanın düzeninden çok kendi arzularımı değiştirmeye ve umumiyetle düşüncelerimizden başka hiç bir şeyin tamamıyla elimizde olmadığına, dolayısıyla dışımızda olan şeyler hakkında elimizden geleni yaptıktan sonra, gücümüzün yetmediği bütün şeylerin, bizim için mutlak olarak imkansız olduğuna inanmaya çalışmak."⁵

4- "En sonra, bu ahlâka sonuç olarak, insanların bu hayatta yaptıkları türlü işleri, içlerinden en iyisini seçebilmek için, gözden geçirdim... yaptığım işte, yani bütün hayatımı aklımı işletmeye ve kabul ettiğim metodu güdereak gücümün yettiği kadar hakikatın bilgisinde ilerlemeye hasretmekte devam etmekten daha iyi bir şey yapamayacağıma inandım."⁶

³ Descartes, *Metod Üzerine Konuşma*, terc. Mehmet Karasan, İstanbul, 1986, s. 25; Eaton, Ralph M. *Descartes Selections*, New York U.S.A. s. 21.

⁴ *Metod*, s. 27; *Descartes Selections*, s. 22.

⁵ *Metod*, s. 28; *Descartes Selections*, s. 23.

⁶ *Metod*, s. 29; *Descartes Selections*, s. 24.

Bu kuralların, Descartes tarafından özellikle metodunun başarılı bir şekilde işlemesi için konulmuş olan ve denenmesi gereken bir ilkeler manzumesi olduğu anlaşılıyor.

Bu düsturlardan birincisinde, içinde yaşadığı toplumun dinine ve geleneksel ahlâkına uyacağını taahhüt ediyor. Aynı kural içerisinde Aristo ahlâkının itidal prensibini hatırlatan bir ifade dikkati çekiyor. Descartes, metodik şüphenin en iyi uygulayıcılarından biridir. Şüphesi, şüphe edilmez kanaatlere ulaşıldığı anda vazgeçilen bir metod ve bilgi şüphesidir⁷. İkinci ilkede Descartes, bu hususa dikkat çekmektedir. Üçüncü ilkede, düşüncemizden başka hiçbir şeyin kendi elimizde olmadığını, dolayısıyla da yapılan işlerde elden gelen gayret gösterildikten sonra, gücümüzün yetmediği konularda teslimiyetçi bir tavır almak gerektiğini belirtmektedir. Bunun için de ben'den kaynaklanan, ben'in elinde olan arzuların değiştirilmesinin daha uygun olacağına işaret ediyor. Bu durum, Descartes'in hazlara önem veren bir tavır almadığını göstermektedir. Ayrıca hem birinci hem de dördüncü ilkede akla uygun hareket etmeye dikkat çekiliyor.

İnsan bu kurallara uyduğu takdirde iyi yaşamayı, gerektiği gibi felsefeyle uğraşabilmeyi, bu sûretle de gerçek mutluluğa ulaşmanın anahtarları olan bilgelige kavuşmayı sağlar. Çünkü Descartes'a göre "felsefesiz yaşamak, açmaya çalışmadan gözünü kapalı yaşamaktır."⁸ Descartes, "Bir milletin fertleri ne kadar iyi felsefe yaparsa, o milletin de o kadar medeni ve incelmış olacağı"⁹ kanaatinde. İnsanlar, hakikatler hakkında sahip oldukları bilgi oranında az veya çok bilgedirler.¹⁰ Böylece Descartes, hem insanın hayatını anlamlı kılmak için felsefi bilgiye yönelmek gerektiğini ifade etmekte, hem de ahlâkın düzenlenmesi için bilgiye ve felsefeye ihtiyaç olduğunu belirterek daha önce de belirttiğimiz gibi ahlâk ile bilgi arasında sıkı bir ilgi kurmaya çalışmaktadır. "Ahlâkımızı düzenleme ve bu

⁷ Bkz. Özden, H. Ömer, *İbn-i Sina Descartes-Metafizik Bir Karşılaştırma*, İstanbul, 1996, s. 148-149.

⁸ *Felsefenin İlkeleri*, s. 7.

⁹ *A.g.e.* s. 6.

¹⁰ *A.g.e.* s. 7.

dünyada hayatımızı idare için felsefe öğrenmek, adımlarımıza öncülük için gözlerimizi kullanmaktan çok daha gereklidir."¹¹ O halde "varlığının başlıca bölümü ruh olan insanların temelli düşüncesi, ruhun gerçek gıdası olan bilgeliği aramak olmalıdır."¹² Bütün bu ifadeler gösteriyor ki felsefe, yani bilgece yaşama tarzı, insanın gerçek mutluluğa ulaşmasının anahtarı olma niteliğindedir. Çünkü bilgelik, hem insanın kendisini tanıması, hem de çevresini tanıyıp iletişim kurabilmesi bakımından önemlidir¹³. Buna göre bilgelik, ahlâk için zorunlu olan bir durumdur. Bunun bir bilgelik ahlâkı olduğu anlaşılıyor.

Descartes'in bilgi ile ahlâk arasında kurduğu ilgi, Sokrates'in bilginin bir fazilet olduğu sözlerini hatıra getiriyor. Descartes da Sokrates gibi bir mutluluk ahlâkı kurmak istiyor ve buna ulaşmak için önce iyi yaşamayı ve bahtiyar olmayı bir basamak gibi kullanıyor. Sokrates de mutluluğun elde edilmesi için bilgiyi ve ardı sıra kendisiyle uyum içinde yaşamayı benimsemiyor muydu? Descartes'in de ulaşmak istediği nokta mutluluktur, mutluluğu sağlayan bilgeliktir, bilgelige de felsefe ile ulaşılır.

İşte bu noktada Descartes, bahtiyarlıkla mutluluğu birbirinden ayırıyor. "Bahtla saadet arasında bir fark bulunmasaydı, ben buna Fransızca olarak bahtlı (heureusement) yaşamak derdim; baht ancak bizden dışarıda bulunan şeylere bağlıdır, kendi emeğiyle edinemedikleri bir nimete kavuşan kimselere, bilgeden çok bahtiyar denmesi de bundandır. Halbuki saadet (beatitude) tam bir ruh memnunluğu ile iç hoşnutluğundan ibarettir, bu ise talihin lütfuna en fazla mazhar olanlarda bulunmaz da, talihten yardım göremeyen bilgelerde bolca bulunur. Böylece mesut yaşamak, bence, ruhu memnun ve hoşnut yaşamaktan başka birşey değildir."¹⁴

¹¹ A.g.e. s. 7.

¹² A.g.e. s. 7.

¹³ Hocaoglu, Durmuş, "Descartes Felsefesinde Bir Problem Alanı Olarak Ahlâk", Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Yıl 1, Sayı 4, Ankara, 1998, s. 94.

¹⁴ Descartes, Prens Elisabeth'e 4 Ağustos, 1645 tarihli mektubu, *Ahlâk Üzerine Mektuplar*, terc. Mehmet Karasan, İstanbul, 1989, s. 28-29.

Buna göre baht, bir anlamda insanın alın yazısı olarak yahut talih olarak nitelenebilir. Bu, insanın elinde değildir. İnsan kendisinin tayin edemediği hususlardan dolayı sevinebilir veya üzülebilir. Ama bunlarla insan, mutluluğa ulaşamaz. Gerçek mutluluk ancak bilgelikle elde edilebilir. Bilge kişiler, talihin yardımından çok akıllarının yardımıyla iç huzurunu ve mutluluğu yakalamak isterler.

Descartes, mutlulukla baht arasında fark gözettiği gibi ruhlar arasında da fark olduğundan söz ediyor. O, mutluluğu elde etme konusunda iki tür ruh bulunduğunu belirterek bayağı ruhların boş yere talihten yardım beklediklerini, kendisinin de aralarında bulunduğu yüce ruhların ise, üstün saadete ulaşabilmek için kendi gayretlerini ortaya koymaları, felsefenin gösterdiği yollardan istifade etmeleri ve eskilerin verdiği bilgilere ilavelerde bulunmaları gerektiğini ifade etmektedir¹⁵.

Ona göre bayağı ruhlar, ihtiraslarının esiridirler. Talihin getirdiğine veya götürdüğüne göre bahtiyar veya bedbahtırlar. Yüce ruhlarınsa, muhakemeleri o derece kuvvetlidir ki, bayağı ruhlara denk, hatta onlardan daha fazla ihtirasları olmasına rağmen, akılları her zaman hakimdir, böylece ızdıraplar bile onların mutluluğa ulaşmasına yardım ederler¹⁶.

O halde Descartes'a göre mutluluğu meydana getiren, fazilet ve bilgelik gibi elimizde olan hususlar, bahtiyarlığı meydana getiren de elimizde bulunmayan, itibar, servet, sağlık, talih gibi hususlardır. Bununla birlikte varlığı insana bağlı olmayan durumlar kendisinde bulunduğu halde mutluluğa ulaşan insanlar da yok değildir. Mesela fakir, hasta ve sakat olduğu halde bilgelik ve fazilet sahibi olan bir insan, hasta olmayan ve servet sahibi olan bir insandan daha fazla memnurluk duyabilir, mutluluğu elde edebilir¹⁷.

¹⁵ Descartes, Prens Elisabeth'e 21 Temmuz 1645 tarihli mektubu, s. 26.

¹⁶ Descartes, P. Elisabeth'e 18 Mayıs 1645 tarihli mektubu, s. 16.

¹⁷ P. Elisabeth'e 4 Ağustos 1645 tarihli mektubu, s. 29.

Descartes, *Metod Üzerine Konuşma* 'da insanı mutluluğa götüreceğine inandığı ilkelerini tecrübe ettikten sonra bunları denenmiş tecrübeler olarak bu kez *Mektuplar*'ında yeniden gündeme getiriyor ve "Bana öyle geliyor ki herkes *Metod Üzerine Konuşma* 'da söylediğim üç ahlâk kuralına ait olan üç şeye riayet ettiği takdirde, başka yerden bir şey beklemeksizin, kendini kendinden memnun kılabilir"¹⁸ diyerek kesinleştirdiği ahlâk ilkelerini sıralıyor. Buna göre:

1- Her konuda "yapmak veya yapmamak ilkelerini bilmek için, her zaman elden geldiği kadar, düşünceyi kullanmaya çalışmak"¹⁹. Höfding'in ifadesiyle de "iyiyi ve doğruyu açık bir şekilde bilmek"²⁰.

2- "Aklın öğütlediği her şeyi ihtiras veya iştihalara kapılmaksızın yerine getirmek için, sağlam ve sabit bir karar sahibi olmak". Fazilet'e ulaştıran da bu karar sağlamlığıdır²¹.

3- "Böylece elden geldiği kadar, akla göre hareket ederken, elde olmayan bütün nimetlere tamamiyle gücümüzün dışında şeyler gözüyle bakmak ve bu yolla, onları hiçbir zaman arzu etmemeye alışmak; zira memnun olmamıza engel olan biricik şey, arzu, esef veya pişmanlıktır"²².

İyiyi apaçık olarak bilmek, akli hakim kılıp aşırı isteklere dur demek ve elimizde olanla olmayanı bilerek, elimizde olan husularda kararlılıkla hareket etmek. İşte düşünceyi kullanmak bu olsa gerek. O halde Descartes, bilgide olduğu gibi, ahlâkta da apaçıklık ilkesini öne çıkarmakta ve mutluluğa buradan hareketle ulaşmayı istemektedir.

¹⁸ Aynı mektup, s. 29. *Metod Üzerine Konuşma*'da dört ahlâk ilkesinden bahsetmesine rağmen, burada üç ilkeden söz ediyor. Ancak *Metod*'daki dördüncü ilke adeta üç ilkenin tecrübe edilmesi gerektiğine işaret eden bir karar niteliğindedir. Kesinleştirmiş olduğu ilkelerde kısmen değişiklikler yaptığı dikkatten kaçmamaktadır.

¹⁹ Aynı mektup, s.30.

²⁰ Höfding, Harald, *A History of Modern Philosophy*, U.S.A., 1955, c. 1, s. 240.

²¹ Descartes, aynı mektup, s. 30.

²² Aynı mektup, s. 31.

M. Karasan'ın tesbitine göre Descartes, ahlâk konusunda felsefesini eksik bırakmıştır. Çünkü gerçek mutluluğa götürecek kuralların neler olduğunu açıklayacağına söz vermesine rağmen bunu yapmamış ve *Metod*'daki eğreti ahlâk kurallarını yeniden gündeme getirmiştir²³. Bu tesbit ilk bakışta haklı gibi görünüyorsa da kanaatimizce Descartes, *Metod*'daki kuralları adeta denemiş, doğruluklarından emin olunca da bunları eğreti olmaktan çıkarmıştır. Üstelik Descartes, düşünceyi ve aklı burada daha fazla öne çıkarmaktadır.

Akla uygun hareket ederek kararlı olmak, fazileti hazırlamaktadır. Çünkü akla uygun hareket, iradenin ihtiraslara ve aşırı isteklere boyun eğmesine engel teşkil etmektedir. Böylece iradeyi kontrol altına alan akıl, fazileti düzenlemiş oluyor. Ona göre "Bu hayatta memnun olabilmemiz için yalnız fazilet kafidir. Fakat fazilet, akılla aydınlanmadığı zaman yanlış olabilir, yani iyi yapmak irade ve kararı, bizi iyi sandığımız kötü şeylere de götürebilir, bunun için faziletten gelen memnurluk, sağlam bir memnurluk değildir; sonra umumiyetle bu fazilet zevk, iştah ve ihtiraslara karşı konduğu için, onu işlemek pek güçtür, halbuki aklı doğru kullanma, iyinin doğru bir bilgisini vererek faziletin yanlış olmasına engel olduğu gibi, hatta faziletle meşru zevklerin arasını bularak, onları tatmamızı kolaylaştırdıktan başka, bize tabiatımızın hal ve şartını da öğreterek arzularımızı sınırlandırır. Böylece itiraf etmek lazımdır ki insanın en büyük saadeti, aklını doğru kullanmasına bağlıdır ve dolayısıyla bunu elde etmeye yarayan öğrenim, meşguliyetlerin en faydalısı olduğu gibi, şüphesiz en güzeli ve tatlısıdır da."²⁴ Zaten bilgelik de akılla aydınlanan ve iyiliğin bilgisinden kaynaklanan faziletlerle sahip olmaktır. Gücü yettiğinde aklını kullanan ve iyi olduğuna hükmettiği şeyi yapmak için güçlü bir iradeye sahip olan bir kimsenin, kendi tabiatının müsaadesi ölçüsünde bilgedir ve bunun için de doğru, cesur, ölçülü olduğu nisbette bütün faziletlerle sahiptir²⁵.

²³ Karasan, Mehmet, *Ahlâk Üzerine Mektuplar*'ın ikinci baskısına önsöz, *Ahlâk Üzerine Mektuplar*, s. XIV.

²⁴ Descartes, P. Elisabeth'e 4 Ağustos 1645 tarihli mektubu, s. 32.

²⁵ *F. İlkeleri*, s. 2.

Bütün bunlarla ulaşılabilecek nihai nokta ise üstün iyi ve saadettir. "Üstün İyi, hakikatin ilk nedenlerle bilinmesinden, yani felsefenin incelediği bilgelikten başka bir şey değildir"²⁶. Descartes üstün iyi dediği şeyi, mektuplarından birinde de şöyle tanımlıyor: "Üstün İyi bütün işlerimizde hedef edinmemiz gereken şey olduğu gibi, ondan doğan ruh memnurluğuna da, bize üstün iyiyi arattıran cazibe olduğundan, haklı olarak gayemiz adını veriyoruz"²⁷. İşte saadet veya mutluluk bu üstün iyiye sahip olmaktan doğan ruh memnurluğu ve hoşnutluğudur.

Descartes daha sonra yazdığı bir mektupta üstün iyi kavramına biraz daha açıklık getiriyor. Eğer iyilik, başka bir şeyle ilgisi olmaksızın kendiliğinde ele alınırsa, yaratılmışlardan her bakımdan ölçülmez derecede ve noksatsız olan Tanrı için *Üstün İyi* demek lazımdır. Fakat insanla ilgisine göre ele alındığında, kendisine sahip olmanın bizim için bir olgunluk sayıldığı şeyin iyi kabul edilmesi gerekir. Bu anlamda üstün iyiyi belirtebilmek için, sahip olduğumuz veya olabileceğimiz iyileri, bize göre iyi saymak gerekir. Bu suretle üstün iyi, iyi olanı bilmek, zihnimizin bütün kuvvetlerini bu bilmeye sarfetmek ve böylece bu iyiyi istemekten ibarettir. Bütün faziletler yalnız bundan ibarettir ve hayatın en büyük, en sağlam memnurluğu ve mutluluğu bundan doğar²⁸.

Böylelikle Descartes, insanı mutluluğa götürenin ne olduğu konusunda antik felsefede birbirine zıt olan iki görüşü uzlaştırdığı kanaatindedir. Bunlardan biri üstün iyiyi fazilet veya namusta gören Zenon'un, diğeri de zevk veya şehvet adı verilen memnurlukta gören Epikuros'un kanaatidir. Bütün kötülükler, bilgisizlikten ve pişmanlıklar doğuran karasızlıktan geldiğine göre fazilet, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi iyi sandığımız şeyleri yapmakta gösterdiğimiz kararlılıktan ibarettir. Ancak bu sebat ve kararlılığın, bir inat sonucu değil yapmayı düşündüğümüz işi iyice incelemek ve ahlâken de yapabileceğimiz gücün dışında olmaması gerekir. Böylece,

²⁶ F. İlkeleri, s. 8.

²⁷ P. Elisabeth'e 18 Ağustos 1645 tarihli mektubu, s. 36-37.

²⁸ Kraliçe Christine'e 20 Kasım 1647 tarihli mektubu, s. 119-120.

yaptığımız kötü bile olsa, hiç değilse vazifemizi yaptığımızdan emin oluruz. Kaldı ki kötülük yapmayı düşündüğümüzde yaptığımız işin iyi veya kötü olduğunu bilmek istemediğimizde, faziletli bir iş yapmış olsak bile, faziletli bir adam gibi hareket etmiş sayılmayız. O halde övmeye değer biricik şey fazilettir. Diğer bütün iyiler, övmeye değil beğenilmeye değerdir. Fazilet bizim iyi olduğunu sandığımız şeyi karalılıkla istememizedir. Çünkü ancak irademize bağlı şeylere ceza veya mükafat verilir²⁹. Fazilet de hür irade ile elde edildiğine göre onun da bir mükafatı olmalıdır. Faziletin mükafatı olan memnunluk yani mutluluk ise kararlılıkla faziletin yolunda gidilmedikçe elde edilemez. Sağlam bir memnunluk sahibi olmak için faziletin yolunda gitmek, yani en iyi olduğuna hükmettiğimiz herşeyi yapmak için kararlı bir şekilde istemek ve aklın bütün gücünü kullanmak lazımdır³⁰.

Mutluluk ancak ruh memnunluğundan elde edilir. Şehvet ve zevk gibi vücuttan gelen memnunluklar da dahil, her türlü memnunluk ruhta yer alır. Ruhta yer almayan hiçbir memnunluk yoktur. Ruha bir memnunluk verebilen şey de, bir nimete sahip olduğu kanaatidir. Descartes'a göre insanda kendiliğinden bulunan tek şey, hür iradedir. Çünkü hür irade bizi bir bakıma Tanrı'ya benzer kılmakta ve ona bağlı olmaktan kurtarmaktadır*. Dolayısıyla iradeyi iyi kullanmak, bütün iyilerin en büyüğüdür. Bu suretle en büyük memnunluklarımız da bu iradeyi iyi yönde kullanmaktan gelir. İradeyi iyi yönde kullanıp iyi davranışlarda bulunarak ulaşılan iç huzuru, diğer bütün zevklerden kıyaslanamayacak derecede sağlam, sürekli ve tatlı bir zevktir³¹.

²⁹ K. Christine'e 20 Kasım 1647 tarihli mektubu, s. 120-121.

³⁰ P. Elisabeth'e 18 Ağustos 1645 tarihli mekt., s. 38-39.

* Kendi varlığımızı düşününce irademizin bağımsızlığını tanımamak, Tanrı'nın sonsuz gücünü düşününce de herşeyin Ona bağlı olduğuna inanmamak elimizden gelmez. Tanrı'nın varlığına dair bilgimiz, bizi hür bir irademiz olmaktan menetmediği gibi, hür irademizin varlığına ait bilgimiz ve tecrübemiz de bizi Tanrı'nın varlığından şüpheye düşürmemelidir. (Ahlak Üzerine Mektuplar, s. 65.)

³¹ K. Christine'e 20 Kasım 1647 tarihli mektubu, s. 121-122.

İradeyi aklın salt düşüncesine bağlamak suretiyle hem kötüden, hem de yanılmadan kurtulunabildiği gibi doğruya ve mutluluğa giden yola da ancak böyle ulaşılabilir. O halde Descartes'ın felsefesinde doğruya ya da iyiye de akli düşünce ile ulaşılıyor. Bu aynı zamanda cogito'nun ahlâk için de bir temel oluşturduğunu göstermek açısından önemlidir³².

Descartes'ın mutlulukla ilgili görüşlerini belirttikten sonra kötü üzerindeki düşüncelerine de kısaca göz atmak gerekiyor. Descartes, filozofların kötüyü gerçek bir şey olarak değil sadece bir mahrumluk³³ olarak vasıfladığını belirtiyor. Buna göre iyi tamlığı, kötü ise bir eksikliği ifade etmektedir³⁴. Bazı filozofların kabul ettiği gibi Descartes da dünyada iyiliğin kötülükten çok olduğunu kabul ediyor. İyi ve kötünün tanımında da benzer yaklaşımlar gösteriyor. Bize bir kolaylık veya rahatlık veren herşeye iyi, zorluk veya rahatsızlık veren herşeye de kötü demek gerekir. İnsan, iradesine bağlı hususlarda iradesini iyi yönde kullanarak işleri hep iyiye çevirebilir. Ancak insanın elinde olmayan, kendisini aşan ve iradesine bağlı olmayan durumlar, bunun dışındadır³⁵. Bununla birlikte akıllı bir insan herkesin kötü kabul ettiği olaylara, kendisine elverişli bir yönden bakabilir. Çünkü sağduyu hariç, dünyada mutlak manada iyi denilebilecek hiçbir şey bulunmadığına göre, sağduyuya sahip olunca da kendisinden fayda elde edilmeyecek hiçbir kötülük de yoktur³⁶.

Her zaman iyi hüküm verebilmek için iki şey gereklidir. Biri hakikatın bilgisi, öteki de bu bilgiyi hatırlamak alışkanlığıdır³⁷. Bu yüzden Prenses Elisabeth'e gönderdiği bir mektupta hayata hep iyi yönden bakma alışkanlığı kazanmasını öğütledikten sonra, kendisine annesinden miras

³² Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, İstanbul, 1980, s. 275.

³³ P. Elisabeth'e 6 Ekim 1645 tarihli mektubu, s. 56.

³⁴ P. Elisabeth'e Ocak 1646 tarihli mektubu, s. 70.

³⁵ Aynı mektup, s. 69-70.

³⁶ P. Elisabeth'e Haziran 1645 tarihli mektubu, s. 23.

³⁷ P. Elisabeth'e 15 Eylül 1645 tarihli mektubu, s. 48.

kalan marazi yapısının verdiği rahatsızlıktan, hayatı iyi gösteren açıdan bakarak kurtulduğunu ifade etmektedir³⁸.

Fert bazında mutluluğun sağlanmış olması Descartes için yeterli değildir. O, bu mutluluğun tamamlanabilmesi için toplumun da menfaatlerinin korunması gereğine işaret etmektedir. Ancak toplumun çıkarlarının ferdi çıkarlara tencihinde akılcı yol seçilmelidir. Toplumun faydasına olabilecek küçük bir iyilik için, gelecekte daha büyük iyilikleri olabilecek ender bir şahsiyetin kendisini tehlikeye atması doğru değildir³⁹. Toplumun çıkarına ne derece ilgi gösterileceğine dair aklın bize verdiği emrin ölçüsünü tayin etmek güç olmakla birlikte ölçüyü, vicdanını memnun etmek şeklinde belirlemek mümkündür. İnsanın kendinden çok başkalarına iyilik etmesi, daha şerefli bir şey olduğuna göre, buna en çok meyleden ve fakat bundan en az bahsedenler yüksek ruhlardır; aşağı ruhlar ise kendilerine aşırı değer verirler. Bunlar üç damla su ile ağzına kadar dolan vazolara benzerler⁴⁰.

Görülüyor ki Descartes, ahlak anlayışında rasyonalist bir çizgi takip etmektedir. Doğru ve iyi apaçıktır. Dolayısıyla insan, gücü dahilinde olanla, olmayanı bilir. Elinde olmayana ulaşmaya çalışmak, mutluluk yerine mutsuzluk getirir. Bundan dolayı insan, tutkularına kapılmadan, akıl ve düşüncenin kılavuzluğunda, sağlam bir kararlılıkla hareket ederek erdemini, dolayısıyla *Üstün İyiyi* ve mutluluğu elde edebilir.

³⁸ P. Elisabeth'e Mayıs-Haziran 1645 tarihli mektubu, s. 20-21.

³⁹ P. Elisabeth'e 1 Eylül 1645 tarihli mektubu, s. 49-50; Elisabeth'e Ocak 1646 tarihli mekt., s. 71.

⁴⁰ P. Elisabeth'e 6 Ekim 1645 tarihli mektubu, s. 62.